

Як і всі діти мого покоління, я любив читати пригодницькі книжки. Про шпигунів, звісно, що «їхніх», та про розвідників, звісно, що наших. Цього добра тоді видавалося чимало. Найкращі книжки слід було встигнути вхопити у дитячій бібліотеці — вони лежали по ліву руку від бібліотекарки і їх навіть не відносили на полиці — один приніс, а інший одразу забрав. Чим гірша була книжка, тим легше її було дістати.

Повість Терентія Новака «Поєдинок» була тоді вдома у всіх без винятку моїх знайомих. Цей твір про «радянських підпільників» у Рівному дарували та вручали за будь-якої нагоди. А потім ця книжка лежала нечитаною — не викидати ж, сусіди побачать, неприємності будуть! Не знаю як, але ця книжка опинилася і у нас вдома, я її точно не купував!

Одного разу, коли читати зовсім не було чого, я таки взявся за неї. Навіть мені, простому радянському піонеру-школяру, сюжет видався підозріло нереальним — герої і за сумісництвом автор книги Терентій Новак, який у 1941-му був чи то комсоргом, чи то профоргом учительського інституту в Рівному, став при німцях директором валяної фабрики, створивши у них під носом «підпільну організацію». Ну не могли бути німці такими бовдурами — у Рівному і тепер, а не те що тоді, коли місто було у п'ятнадцять разів меншим, усі один одного знають! Тож у 1941-му «підпільника Новака» добрі люди здали б німцям за кілька годин!

Явочна квартира Віри Макарової

Але щось змусило мене читати далі. Може те, що приміщення тої фабрики було неподалік від нашої комуналки, а кому не цікаво дізнатися, що було у війну там, де ти малим грав у м'яча чи катався на велосипеді? Отоді все і сталося. На черговій сторінці я прочитав, що автор, головний герой, зустрівся із колегами-підпільниками в будинку номер п'ять на вулиці Сухій, на квартирі Віри Макарової. Я отегерів — за адресою Суха, 5 жила тоді моя рідна тітка Оля! Вулиця, що-правда, звалася «Партизанським провулком», але листи до тітки досі ще приходили за старою адресою, тобто на вулицю Суху. Але це було ще не все! Віра Макарова, та сама, котра згідно з книжкою, яку я тримав у руках, переховувала підпільників під час німецької окупації, мила посуд за два кроки від мене, на крихітній кухоньці нашої квартири! Це була ще одна моя тітка, рідна сестра тої, що жила тоді на Сухій. Незадовго до того вона приїхала до нас із далекої Чувашії після смерті свого чоловіка Олексія.

— Тьотя Вера, це про вас? — запитав я, показуючи їй розгорнуту книгу.

— Да, понанісвал там Терентій... — знехотя відповіла тітка.

Я був приголомшений. Справді, героїня війни, підпільниця, що ризикувала своїм життям, переховуючи підпільників під час німецької окупації, ніколи, ніде і нікому про

це не розповідала! Чому? Бо ж до нас, школярів, тоді регулярно водили «ветеранів» із медалями, які щось занудно розповідали «про подвиги», причому явно не своїми словами. А тут таке!

Тітка замовкла і не продовжувала бесіду. Я зрозумів, що вона мені, малому та язикатому дурникові, більше нічого не скаже! Вже потім я зрозумів, що пережити те, що пережила вона, можна було лише мовчки. Тому я почав прислухатися до розмов дорослих і поступово реконструював для себе події, описані у книжці Новака, яку він, звісно, не писав — за нього це зробили інші.

Отож моя тітка, за національністю білоруска на прізвище Манько, вийшла 1939 року заміж за офіцера на прізвище Макаров, який прибув того року до Рівного у складі військ «радянських визволителів» на виконання усім добре відомого тепер «пакту Молотова-Ріббентропа». Згодом до нього приєдналася молода дружина. Вже тут у молодят народилися, як ведеться, спочатку дівчинка, а потім хлопчик. Поселили їх у будинок, що належав до цього чеському подружжю Славі та Вацлаву, яких, як це тоді називалося, «уплотнілі». Цей дім і досі стоїть на колишній Сухій, 5, якій новітні патріотичні перейменувальники чомусь не повернули справжню назву. Із чехами родина тітки жила дружно — за тридцять років після війни ці

чехи її знайшли і запросили в гості до Чехословаччини.

А потім було 22 червня 1941-го. Тітчин чоловік-офіцер пішов і вже ніколи не повернувся. А вона кілька днів ходила з дітьми ночувати в поле біля Тинного, ховаючись від нічних німецьких бомбардувань. Коли прийшли німці, тьотя Вера продовжувала тихо жити у тих чехів, перебиваючись з малими дітьми з хліба на воду — вона заробляла прибиранням та пранням білизни у чужих людей.

За кілька місяців до неї у двері постукали. Це було не гестапо. Це були люди в цивільному, які сказали приблизно таке: «Ми знаєм, что ви жена советского офицера. У вас будут ночевать наши люди. Пароль такой-то». Пропозиція обговоренню не підлягала. Так моя тітка стала «підпільницею». Людей, яких німці повісили на місці нинішнього кафе «Аміго» (не знаю, чи висить там досі меморіальна дошка), тьотя Вера згадувала просто за іменами. Цих підпільників (вже реальних) хтось «здав» німцям, які їх заарештували і повісили. Тітку не

зачепили. Так само як і Терентія Новака, автора книжки.

Проблеми почалися потім: після того, як до Рівного 1944 року повернулись «визволителі», тьотю Веру викликали «куди треба» і запитали, чому вона залишилась «на окупованій території» і працювала на фашистів. Отоді згаданий Новак і виручив, підтвердивши «органам», що тітка насправді допомагала радянським підпільникам. Лише після цього її залишили у спокої... Але того Новака ще слід було знайти... Коротше, все завершилося добре. Згодом тітка вдруге вийшла заміж і переїхала до далекої Чувашії... Тепер їй було б 106 років...

Чому вона мені, і не лише мені, нічого не розповідала? Відповідь проста — розповідати правду про те, що було у Рівному під час війни, було тоді небезпечно. А журналіста, який би перебрехав тітчині спогади у потрібному руслі, а потім видав книжку, поруч не знайшлося. Я тоді був ще малим і не здогадувався, що стану журналістом. А тепер вже пізно...

Микола НЕСЕНЮК.